

Rudkøbing-borgere og deres selvangivelser 1704–05

Af Ole Nederland

Alle borgere i købstaden Rudkøbing omkring år 1700 kunne skrive. –

Skønt de gamle skifteprotokoller beretter, at også piger gik i skole, må der straks tages det forbehold, at det at være *borger* dengang var noget andet end i dag. At vinde borgerskab indebar et løfte på rådstuen om at ville fastholde sin bopæl i byen, ernære sig hæderligt, vise troskab mod sine overordnede, finde sig i pålagte skatter og omgås medborgere tilbørligt.

Og kun mænd kunne blive borgere.

Borgerskab var normalt en nødvendighed for at kunne udøve næring.

Men i øvrigt synes påstanden om skrivekundskaberne nok dristig i betragtning af, at almindelig undervisningspligt her i landet først indførtes mere end 100 år senere. Den lader sig imidlertid næppe rokke – – tvivlrådige henvises til en kontrol af samtliges selvangivelser for 1704 og 1705 – for det første år 101, for det andet 111, hvilke var de totale tal for dem, der havde aflagt borgereden.

Med ordet »selvangivelse« brugt for 1700-årene menes ikke en oversigt over indtægter, men en redegørelse for husstandens forhold. Ikke desto mindre dannede denne redegørelse grundlag for beskatningen.

For de ovennævnte år var det *kopskatten til landmilitisens mundering*, der opkrævedes. Forordningen herom var udstedt af kongen 9. juli 1704, pengene forfaldne til betaling 11. dec. 1704 og 11. dec. 1705. I forbindelse med begge terminer var det bestemt, at hver enkelt borger skulle udfærdige en seddel, hvorpå han vedstod sit beskatningsgrundlag – deriblandt familiens størrelse og hvor mange tjenestefolk han havde ansat.

At skatten var en *kopkat*, betød principielt, at der betaltes samme sum for hvert individ i husstanden. Dette har ikke kunnet undgå at svide hårdt til familier med mange karle og piger, men i særdeleshed til fattige med mange børn.

Tiden kendte dog til barmhjertighed – sagen om apoteker Beckers skatteforhold er et eksempel på, at de velhavende til gengæld for begunstigelser også betalte efter højere takster end de fattige – blandt andet dertil tjente inddelingen i de eksisterende rangklasser. Becker havde ved kopskattens første termin ikke været »... *andet End Een Borger, der ligesom andre fattig Borger sig Nærret*«, men fik midt i skatteperioden en kongelig bevilling, hvorved han tog springet helt op til 1. rangklasse. Det blev i ligningsmæssig henseende til en indviklet affære, som først fandt sin endelige afslutning i kancelliet 3 år senere. Byens embedsmænd var i vildrede – ville åbenbart gerne være imødekommende ved behandlingen af byens første privilegerede apoteker, men frygtede vel også de foresatte i kongens by, som imidlertid endte med at resolvere, at det ikke kunne »... *forbigaaes, at Hand io udi den Sidste Termin af Kopskatten faar Suare som Apotheker.*«

For Rudkøbings regnskaber er det enestående, at man finder de små selvangivelser bevaret. Et væld af forskellige formater åbenbarer sig i et par sammenfoldede papirark – alt videresendt til København som bilag til byens afleverede regnskaber – nu i Rigsarkivet.

Også udformningen må forundre.

Efter mulig overraskelse ved konstateringen af, at alle med borgerskab kunne føre en pen, forventer man ikke nødvendigvis, at enhver også har været i stand til at udtrykke sig behørigt – det kunne tænkes at en fast formular – eventuelt efter skriverens diktat – havde gjort det ud for de nødvendige formaliteter.

Men slet ikke. –

Nok findes der blandt angivelserne visse tilløb til holbergske falbelader, men helt klart er hver enkelt udformet individuelt – derom vidner blandt andet mangfoldige ubehjælpsomheder – ofte svarende til en mindre elegant håndskrift – og omvendt også pæne udformninger af det indholdsmæssige affattet af den borger, som ved hyppigt skrivearbejde har opnået en fast og sikker hånd.

Der er altså tale om selvangivelser i ordets reelle betydning.

Rudkøbing havde i 1704 kun én skole – latinskolen – men der havde tidligere – i hvert fald til 1681 – også bestået en såkaldt skriveskole. I

latinskolen havde der trods dette i 1670 været 24 elever fordelt på 3 lektier. Hvor mange der har gået i skriveskole, vides ikke, men som i andre byer havde der til eleverne dér været ansat en »dansk skolemester«, som helt alene overkom det samlede elevtal og underviste i kristendoms-kundskab, læsning, skrivning og regning. Hvert år måtte han fremstille sin flok for provsten ved dennes visitats og har altså været nødt til at anstrenge sig.

Det hed sig, at skriveskolerne var for dem, der ikke kunne lære latin. At det var her, kriteriet lå, og ikke ved de sociale skel, er værd at lægge mærke til. Det ses i god overensstemmelse hermed, at klientellet til latinskolen har omfattet jævne borgeres børn, hvilket lod sig gøre, fordi undervisningen var gratis. Det er således ikke udelukket, at en skomager og en bådsmand fra et fattigt kvarter kan have gennemgået de første år af den latinske skole for derefter ved 12-års alderen at få besked med hjem om, at de i tide måtte sættes til »et ærligt Haandverk« fordi de »af deres Studering intet synes at blive forbedrede« (jfr. Danske Lov).

— — —

I forbindelse med et bredere studium af Rudkøbings Ramsherred og dets beboere gennem 1700-tallet har det været muligt at udskille de efterfølgende eksempler blandt selvangivelserne og dertil føje en summarisk omtale af personernes sociale baggrund. På to undtagelser nær har alle haft bopæl i Ramsherred, hvad der er bemærkelsesværdigt, fordi netop denne gade af lokalhistorikere har været omtalt som hjemsted for de allerjævneste. Trods synlige hovedbrud ved enkelte arme borgeres udformning af sedlen, revideres eftertrykkeligt naive antagelser om et anal-fabetisk samfund i datidens købstæder.

— — —

Blandt de affotograferede angivelser tilhører den første *Claus Clausen Baadsmand*, født på Ærø ca. 1670. Indtil år 1700 havde han haft bopæl vest for apoteket i Brogade, og ankomsten til Ramsherred (nuværende nr. 3) må hænge sammen med første hustrus død 20. marts og ny trolovelse hele 5 måneder senere. Den bitre nødvendighed kunne have tilskyndet ham til at være hurtigere i vendingen – det mere end antydes af pastor Giødsens mandtal fra 1700 – nedskrevet netop i den mellemliggende periode:

Jeg kender Professor Casper Claussen Baadsmænd som
imidlertid, Gustav Fisker, og Augustus Olesen
Lyon som Augustus Fisker og Augustus Olesen
København og Nijon: 1706
C.C.S. Casper Claussen
Baadsmænd

Claus Clausen Baadsmænd, nuvæ. Ramsherred 3.

Angestillet jeg
mig og mine sønner
oc sønner
Joachim Michseld som
datum dicit hō bier
den 30 Decem ber
Anno 1705

Joachim Michelsen Feldbereder, nuvæ. Ramsherred 5.

Jeg kender mig Vnder
København og Nijon
2 Lige, behøver
M.S. Gustav
Mads Matzen

Mads Matzen Væver, nuvæ. Ramsherred 29.

Angestillet jeg Peder Poulsen
til Købstad og andre kummi, Mig og
og mine sønner. Peder Poulsen
31 Decembris 1705
Peder Poulsen

Peder Poulsen Fisker, nuvæ. Ramsherred 31.

Jeg kender Professor Osten
Hansen, imidlertid vnder Fisker
Osten Hansen og mine sønner
Fisker, Osten Hansen
København, og behøver mine
sønner mig og sønner
København og Nijon: 1706
O. H. S. Osten Hansen

Østen Hansen Baadsmænd, nuvæ. Ramsherred 33.

Et Boudallroundig Holstent
ut dog stads anderton Min
angestillet jeg Min sønner
Hov Min sønner sønner
Eugene Min sønner Evid
Hov Min sønner Evid
Dud 4 Decem ber 1705
J.C.S.

Jens Christophersen Norsk, bopæl i Vinkældergades gennembrud.

Angestillet jeg vnder Professor mig og mine
sønner og sønner sønner
Anno 1705 d. 31 Decem ber
Christen Jörgensen Snidker

Christen Jörgensen Snidker, nuvæ. Ramsherred 35-37.

Offen Allers nådigst Kongelig Lov
 Anlangende Løse Bøddler, Da jeg her
 mig, min hustru og et barn at angif
 te, for at jeg ender min Baand Præstus

 P'd Dilling
 d. 27 Aug. 1704.

Complic. Arbeten.
 Løse Bøddler, angiften
 med hustru og barn som er fattig.
 Moderlig Sammen med mig
 d. 22 Jan. 1705.

Corphitz Nelsen Sølde, Høker, bopæl i Vinkældergade nær Ramsherred.

Angiften jeg ender Skifte med
 og min hustru

 Anno 1705 d. 30 Decbr.
 Oloff Pedersen Norsk Baadsmænd.

Oloff Pedersen Norsk Baadsmænd, nuvæ. Ramsherred 49.

Offen Allers nådigst Lovordning
 Som mig og min hustru at angiften
 til Løse Bøddler som er mig og min hustru
 Lauridz Rasmussen
 1705 d. 31 Decbr.

Lauridtz Rasmussen Baadsmænd, nuvæ. Ramsherred 41.

Angiften
 med hustru og
 min hustru og
 2 Børn d. 30
 Decbr. 1705
 Anders Christensen

Anders Christensen Shreder, nuvæ. Ramsherred 51-53.

Claus Claus: baadsmand hvis hustrug er död hans börn hos fremmede og hans huus staaer öde.

I byskriverens oversigt 4 år senere er samtlige byens 15 bådsmænd medtaget i følgende vurdering:

Seigler for Baads Mend naar de Kand bekomme hyre, og ellers Ernærer dem af fisherie, og Undertiden gaar i dagleye.

Samme oversigt fortæller, hvilke steder og havne byens skibe anløb: »Norge, Kiöbenhaffn, Gulland, Lybech og Flensborg og Andre Stæder Naar de hafver Noget at före –«

De lange rejser har åbenbart ført til en vis sprogkyndighed – Claus Clausen var ejer af en tysk salme- og bønnebog, men desuden af yderligere 7 bøger deriblandt en gammel dansk huspostil og to, hvis titler er opført i hans skiftebrev: »Dend Aandelig Bedendis Kilde« og »De bedrøvede Hjerters Urtegaard«.

Claus var en af byens først indrullerede til flåden efter forordningen af 16. dec. 1704, og desuden blandt dem der slap fra den langvarige *Store nordiske Krig* med livet i behold. Det var skæbnens ironi, at han en sommerdag efter freden druknede i den hjemlige strand ved Rudkøbing.

Ved hans død skyldte købmand Lauritz Kiøldsen ham for 9 dages arbejde på sit skib – i alt 1 rd. 5 mk. 4 sk. – og en betydelig sum på en tid, da et Ramsherredshus kunne købes for 50 rd. – Claus Clausen har været en dygtig mand.

Selvangivelsen, som er nedskrevet mens han var 35 år, ser således ud:

Jeg undershrefne Claus Clausen Baads Mand samme inroulleret, Hafuer Hustrue, og twende Börn oc beboer Eigen boe, angifuer sligt, Effter Øfrigheds befahling. Rudkiöbing dc 2. jan: 1706 =

C: C: S: Claus Clausen Baads Mand

Det synes overflødigt at underskrive sig både med initialer (som mange landboere måtte nøjes med) og det fulde navn, men det havde Claus for vane – måske ud fra en pligtopfyldende indstilling – muligt dog også på grund af det officielle præg, initialerne godt kunne bidrage med – de fleste borgeres signet, som der ses eksempler på i regnskabernes sorte laksegl, omfattede kun de tre forbogstaver.

Af samtlige her medtagne var *Joachim Michelsen Feldbereder* den, der havde levet i gaden længst – nuværende nr. 5 havde han ejet siden 1674. At han tilhørte en ældre generation end nabo Claus, anes af en stivere skriftform. Hans navnetræk savner dog også præg af skriverutine, og Joachim har næppe været en bogens mand. Giödsens mandtal omtaler ham »*I Slet tilstand*«, og byskriveren repeterer udtrykket fire år senere.

Angiff Ver Jeg Mig oc min Koene oc i barn

Joachim Mihelsen

datum Rüt Köbin den 30 December Anno 1705

Efter 11 år – en julidag 1716 – endte fattigdommen med at berøve feldberederen hans hus. Auktionsprotokollen omtaler salg for 73 rd. til konsumptionsforvalteren, men på den nådige betingelse, at handelen kunne gå tilbage, dersom pengene skaffedes inden Mikkelsdag.

Det lod sig åbenbart ikke gøre – Joachim ses ikke mere i mandtallene, skønt både han selv og hans hustru skal være døde i byen så sent som 1732.

Fra de første Ramsherredshuse var der endnu omkring 1700 et slip med øde byggegrunde til de næste omkring Vinkældergade.

I nuværende nr. 29 boede den 63-årige *Madtz Madtzen Væver* – rudkøbingenser af fødsel, men i sin ungdom bosat andetsteds i byen. Først fra 1682 er han i skattemandtallene opført i Ramsherred, hvor han ca. 1705 frasolgte halvdelen af sin grund (nuværende nr. 31). Ganske vist levnedes der ham så kun et hus på 3 fags bredde, men her som adskillige andre steder i gaden eksisterede der et baghus. *Madtz Madtzens* var et 3-fags stråttækt værksted ned mod vandet. Her stod de 2 væve, der skaffede ham hans udkomme.

Trods den anseelse, der må være fulgt med at være vurderingsmand ved skifter, har *Madtz* som de fleste i byen haft svært ved at klare sig – ved hans død i 1720 bestod hele hans garderobe af en forslidt grå klædeskjortel, en gammel sort hat, en gammel lodden skindpels og et par slidte lærredsbukser.

Angiffuer ieg Undershreffne min Hustrue 2 Börn bekiender Med Egen Hand

Madtz Madtzen

Den, der omkring 1705 havde købt halvdelen af væverens grund, var *Peder Pouelsen*. Den nye mands karakterfulde skrift tyder på, at han dengang har været i sin bedste alder, yderligere sandsynliggjort af at han levede på stedet helt frem til 1755, året for hans død. Hans anden hustru overlevede ham med 10 år, efter hvilke datteren overtog huset, som på den måde forblev i familiens eje til ind i 1780'erne.

Peder Pouelsen er en af de få i datidens Rudkøbing, der er fundet benævnt som fisker. Hans grej var hoppegarn (rejegarn), en lyster og 400 kroge. Man kunne have forventet ham indrulleret i flåden, men der var ingen egentlig tvang – blot belønninger deriblandt patent på at sejle udenlands. Det har Peder som fisker ikke haft brug for – i lister over indrullerede fra Rudkøbing nævnes han ikke.

*Angifuer Jeg Undershrefne Mig til Kopshatz anden termin, Mig og Min Hustrue.
Rudkiöbing dc 3i Decembr 1705*

Peder Pouelsen

— — —

Peder Pouelsens nordre nabo i 1705 var en bådsmand med det usædvanlige fornavn *Østen*. Han var da heller ikke dansker af fødsel, men nordmand, født i omegnen af Trondhjem, hvor navnet tidligere var almindeligt som den fordanskede form af »Øystein«.

Iøjnefaldende må det siges at være, at han iflg. kirkebogen – og med ham 2 andre – var ankommet allerede som dreng. Om de 3 norske drenge har fået deres skolelærdom i hjemlandet eller i Rudkøbing, kan ikke siges, men de har åbenbart alle haft for vane at bruge »a« for »aa«.

Kun for Østens vedkommende findes hjemstedet nærmere præciseret, men da han altså var fra Trondhjemkanten, kunne det samme være tilfældet for de to andre. Gætteri er om ulykker omkring Trondhjem bekræftes af en brand, der i 1681 lagde det meste af byen øde, og af misvækst i landdistrikterne gennem det meste af 80'erne. Heldigvis kunne importen af korn fra Danmark øges, og da mange af de frelsende skibe er kommet fra Rudkøbing, kan det ikke undre, at hjemløse eller forsultne nordmænd er hoppet om bord og dermed endt på Langeland.

Det kan have været en overraskelse, at Rudkøbing ikke flød med mælk og honning, men der kunne dog overleves i det fremmede. Østen var i

1700 ansat hos konsumptionsforvalteren og giftede sig det følgende år – formentlig i forbindelse med køb af huset i Ramsherred (nu nr. 33).

Jeg Undershrefne Østen: Hansen indrollerede Bads: Mand, Angifuer mig oc min Hustrue, effter Øfrigheds = befahling oc beboer min boe som ieg arlig forrenter, Rudkiöbing dc: 2: Jan: 1706 –

Ø: H: S: Østen Hansen:

Som Claus Baadsmænd var Østen Hansen blandt de først indrullerede. Antaget til flåden blev han i august 1708 – han kom om bord på »Dannebrog«, og derved slap han ikke som Claus frelst gennem krigen. Da det gamle linieskib 4. okt. 1710 sprang i luften i Køge Bugt, var Østen Hansen og 15 andre langelændinge blandt de ca. 620 ombordværende.

Østens enke blev efter ulykken betænkt med 24 rigsdaler fra kongen – et beløb der ikke var at kimse ad – mindre end 2 rd. fra det beløb, afdødes hus vurderedes til i skiftet. Hun var således blevet et godt parti, og en skrædder fra Strynø rykkede kort tid senere ind som ny ægtemand. Der skete derved det ejendommelige, at sidstnævnte for sig og sin efterslægt kom til at overtage »Østen«-navnet som tilnavn, mens Østens egen slægt uddøde.

Fulgte husrækken nordpå, nåedes straks det hus, der fra 1702 havde tilhørt bådsmænd *Jens Christophersen Norsk*, nr. 2 af de norske drenge. I skellet mellem grundene havde de to nordmænd fælles brønd.

Mange år senere var det Jens Norskes hus og grund, der veg pladsen for Vinkældergades gennembrud til den da eksisterende Havnegade.

Jens Christophersen, der også ind imellem er benævnt *Beyer*, har på selvangivelsen undladt sit fulde navn. At der er tale om den rigtige person, bevidnes imidlertid af sedlernes nummerering, der omhyggeligt er foretaget på bagsiden – Jens har fået nr. 40, Østen nr. 39. Til overflod passer familiens størrelse med forholdene, og af de indrullerede er Jens desuden ene om at kunne identificeres ved de opførte initialer.

Han er her den tredje, som har berørt indrulleringen. Omtalen var unægtelig vigtig, for en af belønningerne var skattefrihed til den indrullerede selv.

*Til dend aller nadigste pabudne Kopshats anden Ter Min angiffuer Jeg Min Hustru
2 börn for Min Egen Person Er jeg fri som Jeg Er ind Rulled Rudt Kiöbbing dend
4 December 1705*

J C S

Interessantest er Jens Norsk ved at være stamfader til den vidtforgreneede langelandske *Norsk*-slægt. Mange efterkommere kom til at bo i samme gade, og talrige valgte samme næringsvej.

— — —

Corphitz Nelsen med tilnavnet »*Sølle*« boede ikke i selve Ramsherred, men er medtaget, fordi han var en del involveret i gadens dagligliv. I hans høkerbutik ved nordre hjørne af Ramsherred og Vinkældergade (nabo til hjørneejendommen) lader det til, at Ramsherredboernes daglige fornødheder er indkøbt – flere dødsboer i gaden udviser klatgæld til ham.

Corphitz Nelsen slagtede selv og solgte desuden haveurter, gryn, brød og blødfisk. Som flere af byens handlende må det formodes, at han derforuden har holdt udskænkning af brændevin, og her har vi formentlig forbindelsen til den kedelige historie om skarpretteren fra Klausebølle, der en del år senere stak sin rakkerknægt ned under ophold i Corphitz' hus. Også Corphitz Nelsen selv kunne tage sig en tår over tørsten – i 1702 var han idømt en bøde for i fuldskab at have krænket byfogeden med ærerørige ord.

Det er Jeppe på Bjergets tid, vi bevæger os i – brændevinsdrikkeriet var udbredt og havde sine gode undskyldninger for andre end Jeppe.

Den selvangivelse, Corphitz Nelsen præsenterer os for, er velskrevet og har formaliteterne i orden. Men Corphitz var også kendt for sin pen og havde i 1693 passet rådstueprotokollen, mens byskriveren var borte. Imidlertid lader det til, at han her er en af dem, der har fået sin angivelse tilbage for nærmere forklaring. Måske har han været til torskegilde på rådstuen, hvor han har måttet gøre rede for sine forhold på tilfredsstillende vis 5 måneder efter, at han har betragtet sagen som overstået.

*Efter Allernaadigste Konglig forordning Anlangende Kop Skatten, da hafver ieg
Mig, Min Hustru, og ett Barn at Angiffve; Hvilched Under Min Haand
Veedstaas.*

Rudkiöbbing dc 27 Augusty 1704.

Corphitz Nelsen

*Ofven bemeldte Angiffveede Veedstaaes. Foruden et fattig Moderlös Barn som er hos
 Mig som ieg fremholder for Barnets Skyld.
 Rudkiöbing dc 22 Januarj 1705. C Nelsen.*

De lokale myndigheder må have været vidende om, at Corphitz Nelsen havde 2 mindreårige hos sig – angivelsen af kun én har været mistænkt for skattesnyderi, så meget desto mere som høkeren var en af dem, der betalte efter 3. rangklasses takst. Men Corphitz har i hvert fald haft en forklaring parat, og sandsynligvis uangribelig – barmhjertighed over for hjemløse børn ses også hos andre i byen, således hos konsumptionsforvalter (og legatstifter) Rasmus Pedersen, hvis placering i 1. rangklasse i øvrigt synes at være anledning til en endnu kraftigere pointering af de forsørgedes uformelle tilknytning til familien:

*Efter Hans Kongl: allernaadigste Forordning angifuer Jeg mig Underskrefuen
 lousforpagter her i Byen og Min Hustru: Börn hafuer Jeg ingen: Nog en Tieniste
 Karl: En Dreng og toe Piger: Derforuden befündes hos mig toe Arme Börn som
 Jeg af Medynck underholder Een liden Tid ... skal Sielf Erhverve almis Bröd paa
 andre Steder. Samme tuende börn Jeg icke agter Eller holder som det kunde Vere
 mine Egne, huorfor formodis de for Kopskatt Vorder befriet = Min iboende
 Gaard hermed anmeldes,*

Rudköbing den = 26 January A° = 1705

Nog = 4te Heste og Hopper

Rasmus Pedersen

Tilbage i Ramsherred ses som næste i rækken *Christen Jörgensen Snidker*, der ejede nuværende nr. 35-37 (til 1746 én ejendom). Huset havde han overtaget i 1702, da han ægtede enken efter forrige indehaver. Sammen med skipper Lolle ejede han dermed også en batte – et fartøj af særdeles beskeden størrelse – 2 læster eller præcis 180 tdr. – Til huset hørte desuden 4 skp. land fordelt flere steder i bymarken, af husdyr en sorthovedet ko, 4 får og 1 lam. I et tangtækt baghus holdtes svin.

Christen var en respekteret mand – nogle år takserborger.

Det ses, at han har været skrivevant:

*Angiffver Jeg Under shreffne mig oc min Hustru oc tuende Börn
 Anno 1705 dc: 31 Dcember*

Christen Jörgens: Snidker

Det hus, der nu har nr. 39, ejedes dengang af en enke, som ikke er repræsenteret i seddelbunkerne, fordi ingen i huset havde borgerskab.

I nr. 41 boede unge *Lauridtz Rasmussen* fra Ærø – siden 1703 svigersøn til førnævnte *Madtz Væver* – i øvrigt bådsmænd og blandt de indrullerede i Hans Majestæts flåde (hvilket han har glemt at oplyse!).

*Efter Aller naadigste forordning Om Huis Jeg Hafuer at Angifue til Kopshat som
Er mig og min Hustru*

Lauridtz Rasmussen

1705 dc 3i Decb

Lauridtz Rasmussen mødte sin skæbne i Store nordiske Krig, skønt han aldrig nåede at blive antaget til flåden. Den Rudkøbing-galeot, han sejlede med, var nemlig blandt de 8, svenskerne opsnappede – 6 allerede i sommeren 1710 – formentlig på sejlads med korn til Norge. Alle skibene førtes til Göteborg og Vestervig, og adskillige Rudkøbing-købmænd så aldrig mere deres skib stå sundet ind. De fleste af de ombordværende vendte dog øjensynlig tilbage – nogle flygtet fra fangenskabets – men Lauridtz var en af dem, der »... efter beRetning og Wisse Kundskab: Siden Hans opbringelse til Gotenborg: Der skal være Död bleven:«

Oloff Pedersen Norsk (i nuværende nr. 49) var en tredje af de i alt 7 nordmænd, som havde fast bopæl i Ramsherred omkring 1700. Som det ses af selvangivelsen, havde han ingen børn. Det havde han heller ikke haft tidligere – i det mindste ikke gennem sin tilværelse på Langeland – og han fik ingen senere. Gisninger om *Oloff Norsk* som stamfaderen til Norsk'erne i Rudkøbing kan derfor alene af den grund afvises – en genealogisk undersøgelse leverer det endelige bevis.

Oloff var født i Trondhjem så langt tilbage som omkring 1633 og var således i året for selvangivelsen 72 år gammel. Han havde giftet sig i Rudkøbing som 61-årig, og præsten har anført, at han da havde haft ophold i byen i henved 18 år.

Oloff Norsk var bådsmænd, men i året for første indrullering langt over aldersgrænsen, som var 50 år.

Angiffver Jeg Under shreffne mig oc min Hustru

Anno 1705 dc: 31 December

Oloff Peders: Norsh:

I det år, da Oloff fyldte 84, døde hans kone. Han solgte da sit hus på auktion og var så heldig det sidste leveår at kunne få aftægt hos sørnævnte Christen Jörgensen, hvis kone havde været gift med Oloffs svoger.

At ikke alle i tiden havde familie, de kunne få pasning hos, når de blev aflægs, var en trist kendsgerning, men at der endog var dem, der ikke kunne blive boende hos pårørende, de faktisk havde, viser tilfældet *Anders Skrædder*.

Anders var gennem mange år Oloff Norsks nordre nabo i gadens sidste hus, nuværende nr. 51/53 (til 1768 én ejendom). Han var tilflyttet i 1698, og i mandtal samme år såvel som i 1700 noteret for at leve af sit håndværk. For 1704 er tilføjet »... i *Armod*«. – Tilføjelsen gjaldt det år ikke blot ham, men samtlige byens 7 skræddere, og forklaringen synes at være den illoyale og endda ulovlige konkurrence, købstadens håndværkere påførtes af skræddere fra oplandet.

*Jeg angiffver Mig oc Min Hustru oc 2 börn
dend 30 December Anno 1705*

Anders Shreder

Hvad det kan have været for personlige vanskeligheder, der senere slog Anders ud, er uvist, men noget mere end fattigdom lader det til at have været – i slutningen af 20'rne endte han i De fattiges Boder og døde dér 1731, skønt hans enke ses at være blevet boende i skrædderhuset. Da det senere solgtes på auktion, gik det for et bud fra Peder Risting på kun 12 rd. – under halvdelen af den tids pris på de mindste huse i gaden.

Dets forfatning kan man tænke sig til.

De samvittighedsfulde selvangivelser af familier og forhold har tydeligt været den højtidelige affære, enevælden forventede. Alt holdtes i sin bane af lovens trusler, og opsætsighed mod kongens befalinger kunne aves med forbrydelse af ære, liv og gods.

Alligevel vover man at forestille sig, hvordan snakken er gået mand og mand imellem, når de forbandede selvangivelser er kommet på tale og en

ærlig rus har nedbrudt hævninger bygget af Danske Lov og de stadigt indkommende forordninger, der oftest krævede og sjældent gav. –

Mens borgeren for en stund kunne glemme den værste nød ved et godt glas brændevin, har det været overladt byskriveren at yde sit ypperste for den fælles sag ved at holde Hans Kongelige Majestæts kancelliråder milde og medfølende. Ingen af de mange skrivende i byen var selve skriverens ligemand, når det gjaldt de allerydmygeste sprogforsiringer og penneartisterier.

Ved byskriver Bangs påkaldelse af Vorherre i hans himmel genspejledes i salig glans de helligste af kirkens skrifter, så det måtte bevæge selv kongelige embedsmænd til at skue ned i den elendighed og manglende formåen, bønnen fra den forarmede by råbte til den højeste om.

Som i indledningen til mandtallet af 28. juni 1704:

»... følger her hos Copie J dend Underdanig forhaabning at de Højgunstige Herrer blifuer os Saa Naadig, Saadant for denne fattige bye Hans Kongl: May^{ts} Vilde andrage med forventede Assistentz og Naadigste Resolution: Gud den allerhöyeste, som er alle Welgeringers Rige Belønner Will igien saadant Rigelig Velsigne og Belønne: Huorom Bedis till Gud af Hans Kongl: May^{ts} Troe Under-saatter. –«

Kildemateriale

- Rudkøbings regnskaber, Rigsarkivet.
- Skifteprotokoller, Rudkøbing byfogeds arkiv, L. A., Fyn.
- Kiilsgaard og Mollerup: Rudkøbing.
- Lütken: Bidrag til Langelands Historie.
- Christian V's danske Lov.
- Vilh. Bang: Latinskoleliv.
- Winther: Fra det gamle Rudkjøbing.
- Rudkøbing kirkebøger, L. A., Fyn.
- Skøde- og panteprotokoller, Rudkøbing byfogeds arkiv, L. A., Fyn.
- Kopibog for indkomne og udgåede breve, Rudkøbing magistrats arkiv, L. A., Fyn.
- Steensberg: Dagligliv i Danmark 1620–1720 og 1720–1790.
- Brandtaksationer 1761–95, Rudkøbing magistrats arkiv, L. A., Fyn.
- Skriftlige oplysninger fra Lita Leistad, Jacobsli, Norge.
- Krigskancelliets indkomne sager 1710, Søetaten, Rigsarkivet.
- Indkomne sager til admiralitetet 1711, Søetaten, Rigsarkivet.

Rudkøbing-borgere og deres selvangivelser 1704–05

Ligningslister over kommunale skatter 1725–45, Rudkøbing magistrats arkiv, L. A., Fyn.

Auktionsprotokoller, Rudkøbing byfogeds arkiv, L. A., Fyn.

Jens Møllerup: Mulktlegatet, »Skalk« nr. 1/1982.

Rådstueprotokol III, Rudkøbing magistrats arkiv, L. A., Fyn.